

УДК 378.1

Світлана Ястремська

ІСТОРИЧНІ ВІХИ СТАНОВЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Інформатизація суспільства і впровадження інноваційних підходів у професійній освіті створили умови для використання дистанційного навчання у вищій школі. Ефективність окресленого напрямку в освіті передбачає розширення діапазону практичного використання дистанційних форм підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. Так, однією з основних сучасних технологій у підготовці медичних кадрів, на рівні з віддаленим консультуванням (телеконсультуванням) або дистанційним маніпулюванням, стало дистанційне навчання (ДН). Проблема застосування такої форми навчання в системі охорони здоров'я залишається відкритою, оскільки серед медиків існує думка, що навчання лікаря чи медичної сестри практичним навичкам не може відбуватися заочно. Однак дистанційна освіта давно перевершила заочно і не може з нею ототожнюватися, оскільки моментальна дистанційна комунікація «викладач – студент» за якістю не поступається очним формам навчання. Саме у сфері охорони здоров'я, яка має справу з безцінним ресурсом – здоров'ям людини, використання дистанційного навчання є найактуальнішим, оскільки передбачає якісне, засноване на сучасних світових знаннях навчання і постійне підвищення кваліфікації медичних працівників усіх рівнів і напрямів діяльності [1, с. 69]. За умови наявності мінімальних людських і технічних ресурсів з'являється можливість організації дистанційних курсів паралельно з традиційними методами навчання [3, с. 154].

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної проблеми засвідчив, що науковці поглиблено досліджують історичні питання становлення дистанційного навчання (В. Губар [2], А. Казаченко [3]), вивчають досвід використання дистанційної освіти у вищій школі країн Європи та Північної Америки (Б. Шуневич [7]), зокрема у медичній освіті (В. Марухно [4]). Однак у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи не вирішеними раніше частинами загальної проблеми, котрим присвячується стаття, є уточнення історичних віх становлення дистанційного навчання, що є основним завданням даної статті.

За визначенням А. Казаченко, дистанційне навчання – це організована на відстані взаємодія викладача та студентів між собою, яка ві-

дображає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) і реалізується специфічними засобами Інтернет-технологій або іншими засобами, які передбачають інтерактивність [3, с. 93]. Тобто дистанційне навчання – це новий засіб реалізації процесу навчання, в основу якого покладено використання сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дають змогу навчатися на відстані без особистого безпосереднього контакту між викладачем і студентом.

Першу організацію дистанційних курсів можна віднести до 1800-х років, коли у 1840 р. в Кореспондентському коледжі Англії за допомогою поштових відправлень почали навчати студентів стенографії, однак зв'язок був одностороннім, без взаємодії з викладачами. У 1858 р. Лондонський університет дозволив допуск до захисту дипломних робіт претендентів із різних куточків світу без попереднього навчання і незалежно від того, де і яким чином вони отримували освіту, що призвело до виникнення коледжів, які пропонували курси навчання поштою згідно з університетською програмою [5, с. 30].

У США в 1873 р. створено систему навчання з допомогою пошти для жінок під назвою «Товариство Тікнор», в основу якої була закладена англійська програма «Товариство підтримки домашнього навчання». З 1892 р. почало роботу перше відділення дистанційного навчання в Університеті Чикаго. Спочатку студентами дистанційного навчання були жителі сільської місцевості або віддалених районів. Значна кількість освітніх курсів була зорієнтована на отримання середньої спеціальної освіти, а деякі вищі навчальні заклади запропонували курси підвищення кваліфікації. Заснований у 1970 р. Університет Уолдена став першою акредитованою освітньою установою США, в якому пропонували лише «distance education» (віддалену освіту), даючи змогу отримати докторський і кандидатський ступінь у сфері освіти, соціології, управління охороною здоров'я і психології [8, с. 52-53].

Поширення досвіду використання дистанційного навчання сприяло відкриттю в 1911 р. курсів вищівського рівня у Квінслендському університеті в Брісбені (Австралія). З 1914 р. для дітей, які живуть далеко від звичайних шкіл, було організовано навчання поштою за програмою початкової школи. Подібні системи для школярів почали використовувати в Канаді та Новій Зеландії. За рішенням уряду Франції в 1939 р. був створений Державний центр заочного навчання (CNEC) для дітей, які не мали можливості відвідувати школу, що став найбі-

льшим навчальним закладом дистанційної освіти в Європі, а нині називається «Національний центр дистанційного навчання (CEND)».

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що з кінця ХХ ст. дистанційна освіта стала надзвичайно популярною формою навчання завдяки зручності та гнучкості, оскільки усуває основний бар'єр, що утримує багатьох професіоналів і ділових людей від продовження освіти, позбавляючи від необхідності відвідувати заняття за встановленим розкладом. Поряд зі зростанням потреби у вищій і неперервній освіті посилюються тенденції до створення інтернаціональних освітніх структур різного призначення і видів. Відбувається процес інтернаціоналізації освіти не лише за змістом, але й за методиками навчання й організаційними формами. Освіта стає інструментом взаємопроникнення не лише знань і технологій, а й капіталу, інструментом боротьби за ринок, вирішення геополітичних завдань. Дистанційні методи навчання, засновані на сучасних технологічних досягненнях, володіючи високим рівнем охоплення, незабаром відіграватимуть основну роль. Сьогодні у світі накопичено значний досвід реалізації систем дистанційного навчання, що використовують телекомунікаційні системи.

Світова тенденція переходу до нетрадиційних форм освіти простежується і у зростанні кількості ВНЗ, що ведуть підготовку за цими технологіями. У світі за період 1960-1970 рр. було зареєстровано 70 таких установ, а вже за 1980-1995 рр. – у 10 разів більше (700). Візьмемо для прикладу Французький національний центр дистанційного навчання (CEND). Сьогодні в його організаційних структурах працюють понад 8000 осіб, із них 5500 є штатними співробітниками, викладаються майже 3 тисячі навчальних курсів за найрізноманітнішими тематиками, загальна кількість студентів перевищує 350 тисяч осіб, філіали – у 120 країнах світу. Зв'язок із ними здійснюється за допомогою супутникового телебачення, електронної пошти й Інтернету. У навчанні використовуються відео- й аудіокасети і традиційні друковані підручники. Центр вдається до послуг технічного й адміністративного персоналу державної системи освіти, що створює додаткові робочі місця.

Інші найдавніші центри дистанційної освіти в Європі – це Національний університет дистанційної освіти (Universidad Nacional de Educacion a Distancia) в Іспанії, заснований в 1972 р. Університет розташований у Мадриді й охоплює 58 навчальних центрів у країні та 9 за кордоном, у тому числі в Лондоні, Парижі, Бонні, Брюсселі, Нью-Йорку та Римі. Для підтримання постійного діалогу зі студентами використовуються очні зустрічі з обговорення навчального матеріалу в

навчальних центрах та інтернет-конференції. Загальна кількість студентів, які навчаються в університеті, становить 124 000 осіб. Другим найстарішим центром дистанційної освіти в Європі є Балтійський університет (BU) зі штаб-квартирою у Стокгольмі, який поєднує 10 країн Балтійського регіону [7, с. 123].

Таким чином, окреслюється кілька етапів розвитку дистанційного навчання.

Перший етап (1850-1960 рр.) відзначився тим, що перше покоління використовувало переважно друк (випуск недорогих підручників), радіо чи телебачення. Із середини ХІХ ст. доставка навчальних матеріалів для великої кількості учнів, які знаходилися у різних куточках світу, стала здійснюватися за допомогою розгалужених залізничних систем, а також швидких і економічних державних поштових служб. З винаходом радіо у 20-тих роках ХХ ст. з'явилися радіокурси, які доповнювалися друкованими матеріалами або аудиторними заняттями. А вже у 50-их роках розвиток отримали телевізійні курси.

Початок другого покоління дистанційного навчання (1960-1985 рр.) пов'язаний із відкриттям Open University у Великобританії. Саме тоді вперше в дистанційній освіті стали застосовувати комплексний підхід до навчання: було розроблено велику кількість високоякісних посібників, які призначалися спеціально для дистанційного навчання; одностороння взаємодія університету зі студентами здійснювалася не лише за допомогою друкованого матеріалу, але й із використанням радіо- і телепередач (аудіокасети отримали поширення пізніше). Двостороння ж взаємодія здійснювалася за допомогою очних консультацій, короткотривалих курсів і, звичайно ж, листування. Така модель була досить дорогою на підготовчому етапі, але зі створенням усіх потрібних матеріалів і програм навчання кожного нового студента вже не вимагало таких витрат.

На активному використанні комунікаційних та інформаційних технологій базується третє покоління (1985-1995 рр.) дистанційної освіти, в межах якої використовувалися комп'ютери та комп'ютерні мережі.

Технології четвертого покоління (з 1995 р.) поєднують у собі попередні засоби масової інформації, а також охоплюють комп'ютерні технології з високою пропускнуою здатністю. З появою цих технологій з'явилися нові можливості для двостороннього зв'язку як у синхронному (відео- або аудіографічні конференції), так і в асинхронному режимі (електронна пошта, Інтернет, телеконференції). Кожне нове покоління технологій дистанційного навчання розширює можливості контакту і співробітництва для студента і професорсько-викладацького складу [9, с. 59-60].

На теренах нашої держави прообразом дистанційного освіти прийнято вважати заочне навчання. У 20-х роках ХХ ст. розроблено модель дистанційної освіти, яка отримала назву «консультаційної», заочної, шляхом якої держава прагнула підвищити рівень професіоналізму робітників і селян.

В Україні дистанційне навчання почало впроваджуватися наприкінці 90-х років минулого століття і здійснювалося за умов низького рівня інформатизації українського суспільства, низької забезпеченості комп'ютерною технікою закладів освіти України, відсутності інфраструктури мережі Інтернет і спеціалізованих методик дистанційного навчання для створення інформаційно-освітнього середовища ДН.

Поштовхом для розвитку ДН в Україні стала державна політика інформатизації суспільства, яку на законодавчому рівні було підтверджено у 1993-1994 рр. Указом Президента України «Про державну політику інформатизації України» та постановою Кабінету Міністрів України «Питання інформатизації». Саме з цих документів розпочався початковий етап становлення ДН в Україні, який тривав до 2000 р. Не менш важливим ключовим моментом упровадження ДО в Україні було прийняття Верховною Радою у лютому 1998 р. Закону України «Про національну програму інформатизації», який визначав основні завдання інформатизації освіти та напрями її реалізації. Завдяки цьому документу відбулося створення освітньої інфраструктури глобальної мережі Інтернет та перших розробок у сфері дистанційного навчання.

Важливою подією було створення у 1997 р. Асоціації користувачів телекомунікаційною мережею закладів освіти і науки України, яка в подальшому отримала офіційну назву Ukrainian Research and Academic Network (URAN) [6, с. 26]. У цій мережі поєднувалися наукові ресурси значної кількості ВНЗ та надавалися можливості для дистанційного навчання їхніх студентів і викладачів. Завершальним моментом початкового етапу розвитку дистанційної освіти в Україні був Наказ міністра освіти та науки «Про створення Українського центру дистанційної освіти» (УЦДО) та затвердження «Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні», які передбачали розширення кола споживачів освітніх послуг, реалізацію системи безперервної освіти «впродовж усього життя» й індивідуалізацію навчання при масовості освіти, співробітництво ВНЗ з метою координації створення системи дистанційної освіти в Україні. До 2000 р. ДО базувалася на навчанні з використанням спеціально опрацьованих друкованих матеріалів, аудіо- та відеоматеріалів, компакт-дисків, а також навчання з викорис-

танням Інтернету, які відомі в країнах СНД як портфельна та мережева технології ДН.

Наступним періодом становлення ДН стали 2000-2004 рр. Саме в цей час відбувалася нормативно-законодавча підтримка ДН, зокрема Кабінетом Міністрів України прийнято «Програму розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки», а Міністерством освіти і науки – «Положення про дистанційне навчання». Саме в цей час відбувалося повномасштабне розгортання дистанційної освіти як форми навчання, рівноцінної з очною, заочною й екстернатом; упровадження системи багатоканального фінансування юридичних і фізичних осіб системи ДН та системи ліцензування, атестації й акредитації закладів ДН; інтеграція системи ДН України у світову систему.

Третій період (2005-2010 рр.) характеризувався зниженням інтересу держави та ВНЗ до дистанційної освіти, зумовленим низкою проблем на шляху її впровадження. Науковці виокремлюють такі основні перешкоди у становленні ДН в період 2005-2010 рр.: невідповідність значної кількості навчальних закладів і викладачів до повномасштабного використання ІКТ під час створення та підтримки інформаційно-освітніх середовищ дистанційного навчання; відсутність ґрунтовної нормативно-правової бази з питань особливостей організації ДН.

Потужним поштовхом для початку четвертого періоду в становленні ДН в Україні, який триває й досі, було внесення змін до Закону України «Про загальну середню освіту» та затвердження нового Положення про загальноосвітній навчальний заклад (2010 р.). Ці документи давали змогу загальноосвітнім навчальним закладам впроваджувати дистанційну форму навчання. Окрім того, було схвалено Концепцію Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 р. та проект Положення про дистанційну форму навчання у закладах післядипломної освіти. Лише у 2013 р. наказом Міністерства освіти і науки України затверджено порядок використання дистанційних освітніх технологій. Окрім того, поточний період характеризується появою нових технічних і програмних засобів для підтримки дистанційного навчання, зокрема обладнання та програми для проведення Інтернет-семінарів (вебінарів) та мультимедійне обладнання стали технічно-експлуатаційно та фінансово доступнішими; програми для створення інформаційно-освітнього середовища ДН постійно оновлюються та покращуються, містять велику кількість ресурсів для підтримки інтерактивності та відкритості дистанційної освіти.

Таким чином, практика організації освітньої діяльності сучасних організацій вищої освіти свідчить, що сьогодні накопичено значний досвід застосування дистанційного навчання як у світі, так і в Україні. На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливого значення набуває проблема впровадження в систему освіти технології дистанційного навчання, ефективність вирішення якої значною мірою залежить від урахування тенденцій становлення та розвитку ДН у розвинених країнах світу.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у роботі й оновленні методичного забезпечення для вдосконалення дистанційного навчання майбутніх фахівців сестринської справи, яке використовується у Тернопільському державному медичному університеті імені І. Я. Горбачевського.

Посилання:

1. Григорішин, Л. М. Дистанційні технології навчання: досягнення, проблеми та перспективи розвитку / Л. М. Григорішин, Є. Г. Махрова, В. М. Ходоровський // Вісник проблем біології і медицини. — 2013. — Вип. 2 (100). — С. 68-72.
2. Губар, В. В. Проблеми становлення дистанційного навчання у системі вищої школи / В. В. Губар // Трипільська цивілізація. — 2012. — № 7 (10). — С. 38-44.
3. Казаченко, А. В. Дистанционное образование в андрологии: история, реальность, перспективы / А. В. Казаченко, И. А. Шадеркин, С. С. Красняк // Андрология: экспериментальная и клиническая урология. — 2015. — № 2. — С. 93-100.
4. Марухно, В. М. Дистанционное образование в медицине / В. М. Марухно // Международный журнал экспериментального образования. — 2012. — № 4. — С. 154-156.
5. Монахов, Н. В. Эволюция дистанционного образования и теоретические основания построения инструментальной модели: на примере вводного курса : дисс. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 / Монахов Никита Вадимович. — М., 2003. — 155 с.
6. Стефаненко, П. В. Дистанційне навчання у вищій школі : [монографія] / П. В. Стефаненко. — Донецьк : ДонНТУ, 2002. — 400 с.
7. Шуневич, Б. І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Б. І. Шуневич. — К., 2008. — 509 с.
8. Anderson, T. D. Avoiding the industrialization of research universities : big and little distance education / D. R. Garrison, T. D. Anderson // The American journal of distance education. — 1999. — № 13 (2). — P. 48-63.
9. Hartman, A. D. Education and the Cold War : The Battle for the American School / A. D. Hartman. — New York, 2008. — 272 p.

References (transliterated and translated):

1. Hryhoryshyn, L. M., Makhrova, Ye. H., Khodorovskyi V. M. Dystantsiini tekhnologii navchannia: dosiahnennia, problemy ta perspektyvy rozvytku (Distance learning technologies : achievements, problems and development prospects) // Bulletin of Biology and Medicine Issues, 2013. Issue 2 (100). P. 68–72.

2. *Hubar, V. V.* Problemy stanovlennia dystantsiinoho navchannia u systemi vyshchoi shkoly (Problems of distance learning formation in higher education) // *Trypil Civilization*, 2012. No 7 (10). P 38–44.
3. *Kazachenko, A. V., Shaderkin, I. A., Krasniak, S. S.* Distantcionnoe obrazovanie v andrologii : istoriya, real'nost', perspektivy (Distance education in andrology : History, reality, prospects) // *Andrology : Experimental and Clinical Urology*, 2015. No 2. p. 93–100.
4. *Maruhno, V. M.* Distantcionnoe obrazovanie v meditsine (Distance education in Medicine) // *International Journal of Experimental Education*, 2012. No 4. P. 154–156.
5. *Monahov, N. V.* Evoliutsiya distantcionnogo obrazovaniya i teoreticheskie osnovaniya postroeniya instrumental'noy modeli : na primere vvodnogo kursa: diss. kand. ped. nauk.: 13.00.01 (Evolution of distance education and theoretical bases of instrumental model construction : on the example of the introductory course : Ph. D. thesis in Pedagogy). Moscow, 2003, 155 p.
6. *Stefanenko, P. V.* Dystantsiine navchannia u vyshchii shkoli : [monohrafiia] (Distance learning at higher school : Monograph). Donetsk, 2002, 400 .
7. *Shunevych, B. I.* Rozvytok dystantsiinoho navchannia u vyshchii shkoli krain Yevropy ta Pivnichnoi Ameriky : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» (Development of distance learning at higher school of Europe and North America : Doctor of Pedagogy thesis: 13.00.01 «General Pedagogy and History of Pedagogy»). Kyiv, 2008, 509 p.
8. *Anderson, T. D., Garrison, D. R.* Avoiding the industrialization of research universities : big and little distance education // *The American Journal of Distance Education*, 1999. No 13 (2). P. 48–63.
9. *Hartman, A D.* Education and the Cold War : The Battle for the American School. New York, 2008, 272 p.

Стаття надійшла до редакції 11.05.16

С. Ястремська

Історичні віхи становлення дистанційного навчання

Інформатизація суспільства та впровадження інноваційних підходів у професійній освіті створили умови для використання дистанційного навчання у вищій школі. Вчені визначають кілька етапів розвитку дистанційного навчання: перше покоління використовувало в основному друк (випуск недорогих підручників), радіо чи телебачення; початок другого покоління пов'язаний із застосуванням комплексного підходу до навчання; на активному використанні комунікаційних та інформаційних технологій базується третє покоління дистанційного навчання, в рамках якого використовувалися комп'ютери і комп'ютерні мережі; технології четвертого покоління (з 1995 р.) поєднують у собі попередні засоби масової інформації, а також охоплюють комп'ютерні технології з високою пропускнуою здатністю. В Україні дистанційне навчання почало впроваджуватися в кінці 90-х років минулого століття. Поштовхом стала дер-

жавна політика інформатизації суспільства: нормативно-законодавча підтримка; створення Асоціації користувачів телекомунікаційної мережі навчальними закладами освіти і науки України; впровадження системи багатоканального фінансування юридичних і фізичних осіб системи дистанційного навчання та системи ліцензування, атестації й акредитації закладів дистанційного навчання; інтеграція системи дистанційного навчання України у світову систему. Таким чином, практика організації освітньої діяльності сучасних закладів вищої освіти свідчить, що сьогодні накопичено значний досвід застосування дистанційного навчання як у світі, так і в Україні.

Ключові слова: навчання, дистанційна освіта, вища освіта, інноваційні підходи, інформаційні та комунікаційні технології.

S. Yastremska

Historical Overview of Developments in Distance Learning

The informatization of the society and the implementation of innovative approaches in professional education created the conditions for using distance learning at higher educational establishments. The researchers describe several developmental stages of distance learning: the first generation used mainly prints (printing of cheap textbooks), radio or television; the beginning of the second generation was connected with complex approach to studying; the third generation of distance education is based on the active use of communication and information technology: computers and computer networks; and the fourth generation technology (since 1995) combines previous mass media and embraces computer technology with high zero error capacity. The introduction of distance education in Ukraine began in the late 90s of the last century. The government policy of the informatization of the society: regulatory and legislative support; establishment of Association of users of telecommunications network in educational and scientific facilities of Ukraine; the introduction of multichannel financing system of businesses and individuals as a part of DE and licensing system, certification and accreditation of DE facilities; integration of DE system of Ukraine into the global system was a cause of it. Thus, the practice of organization of educational activities of modern higher educational establishments shows the significant experience of distance education usage in Ukraine and the world wide.

Key words: learning, distance education, higher education, innovative approaches, communication and information technology.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Б. І. Шуневич